

Udsagnsord

Formålet med afsnittet er at eleverne lærer at bruge udsagnsord i korrekt bøjningsform i egne tekster.

Arbejdet tager udgangspunkt i Piet Heins græk Huskat.

Opgave 1

Opgaven lægger op til at eleverne skal læse teksten på egen hånd og derefter give deres bud på hvad det er for en tekst og begrunde det. Opsætningen og til dels også indholdet i første del af teksten minder om en indkøbsseddel/huskeliste så der kan komme en god klassesamtale ud af at genrebestemme teksten. Ved en overfladisk læsning vil mange elever mene at det er en indkøbsliste/huskeliste, men når de læser den grundigt, vil de fleste kunne se at der er tale om et digt.

Rim og ordvalg i tekstens sidste del skulle gerne lede eleverne på rette spor.

Enkelte ord i teksten kan kræve en forklaring:

at tinge = forhandle (tinge om prisen)

at tuske = erhverve sig noget ved en byttehandel

at nemme = lære, fatte, tilegne

Ud fra indholdet i digtet skal eleverne derefter skrive deres bud på hvad de synes det er vigtigt at huske.

I kassen repeteres at udsagnsord er ord der fortæller hvad vi gør, eller hvad der sker, og at de kan kendes på at man kan sætte at eller jeg foran dem. Her kan man lade eleverne finde alle udsagnsord fra digtet der står i navneform.

Opgave 2

Eleverne skal selv skrive udsagnsord i navneform på huskelisten ud fra hvad de skal lave i den kommende uge.

For eksempel:

husk

- at læse bog færdig til fredag
- skrive brev til Mia
- øve gloser til engelsk
- aflevere seddel hjemme
- maile til Rasmus
- hente Kasper når vi skal til spejder
- møde en time tidligere på torsdag
- medbringe min cykel på onsdag
- bestille pizza i kantinen
- feje hver dag i klasseværelset

Opgave 4

Eksempel på vejledning til afslapningsøvelse:

Sid med rank ryg.

Lad armene falde tungt ned langs siden.

Fold hænderne, og stræk armene op mod loftet.

Vend håndfladerne opad.

Pres armene bagud.

Se op på hænderne.

Ryst fingrene.

Opgave 5-7

I de næste opgaver skal eleverne arbejde med navneform og nutidsform. De skal lære at navneform som regel ender på –e , og nutidsform ender på –(e)r.

I udsagnsord der i navneform ender på –re hvor man ikke kan høre forskel på navneform og nutidsform, lærer eleverne at skelne mellem navneform og nutidsform ved at indsætte udsagnsordene prøve/prøver hvor man kan høre forskel, eller ved at skifte ordet ud med datid.

Opgave 8

Eleverne skal skrive hele teksten omsat til datid for at øve sig i at bruge reglen om at nutidsform kan udskiftes med datid. Som en hjælp til eleverne kan klassen i fællesskab finde de udsagnsord i teksten der står i nutid, og som skal laves om til datid.

I opgaverne 9-13 skal eleverne lære form og funktion af kort tillægsform.

Digtet Det brugte bruges her kun til at introducere kort tillægsform og førnutid. Indholdet i digtet må det være op til den enkelte lærer om hun eller han vil tale med klassen om.

I digtet er flg. ord i kort tillægsform: mærket, brugt, fået, skuret og bulet.

Van Goghs billede Støvlerne kan evt. vises for eleverne så de gennem de to forskellige udtryk kan forstå budskabet.

Opgave 9

Man bør tale om de to eksempler fra digtet med eleverne før de skal lave opgaven, fx et skuret køkkenbord, en bulet spand.

Man kan fortælle eleverne at formen hedder kort tillægsform fordi den kan lægge sig til et navneord og fortælle om det ligesom tillægsord kan.

Lad eleverne komme med forslag til ting der er mærket at brug så alle kan forstå opgaven når de selv skal skrive, fx en knækket blyant, en laset bog, en punkteret bold, et falmet håndklæde, en udtrådt sko, en skåret kop, en slidt bamse osv.

Opgave 10

De korte tillægsformer som skal indsættes i opgaven er: dræbt, stukket, fundet, forsvundet, bidt, bortført (ikke kidnappet!), faldet

I avisoverskrifter som eksemplerne i opgave 10 udelader man ord.

Lad evt. eleverne lave de nævnte overskrifter om til hele sætninger, fx

5 mennesker er blevet dræbt ved trafikulykke.

2-årig pige er faldet ud af åbentstående vindue.

2 børn er bortført af deres far.

De omskrevne sætninger kan vise eleverne at kort tillægsform i ”normale” sætninger optræder sammen med et andet udsagnsord – et hjælpeudsagnsord.

Gå tilbage til digtet side 8, og tal om eksempler fra digtet hvor kort tillægsform optræder sammen med hjælpeudsagnsordene *er* og *har* i nutid, og introducer førnutid ad den vej.

Førnutid består af et hjælpeudsagnsord som *er* og *har* + kort tillægsform og fortæller hvad der er sket.

Opgave 11

Hvis eleverne lige er mødt i skole, kan det være svært at skrive logbog om hvad de har lavet. I stedet kan de evt. skrive hvad de har lavet hjemme, fx jeg har taget bad, jeg har spist morgenmad osv.

Det vigtigste er at eleverne øver sig i at bruge førnutid.

Opgave 12

Her skal eleverne også bruge førnutid.

De har sikkert alle erfaring med formaninger/kontrolspørgsmål af denne type:

- har du læst dine lektier?
- har du ryddet op på dit værelse?
- har du husket din madpakke?
- har du rensset dine negle?
- har du børstet tænder?
- har du fået morgenmad?

Opgave 13

Da opgaven kan være vanskelig for nogle elever, bør der tales om den i klassen for at hjælpe eleverne i gang.

De vil have mange situationer at skrive ud fra, men kravet om at de skal skrive i førdatid, gør opgaven vanskelig.

Søren havde rykket Marie i håret og havde drillet hende. Så havde Marie skældt ham ud osv.

Før opgave 14 introduceres lang tillægsform. Navnet lang tillægsform kan være en god hjælp til eleverne til at huske funktion og endelse. Så fortæl at formen hedder lang tillægsform fordi den kan lægge sig til et navneord og fortælle om navneordet ligesom et tillægsord, og den har en lang endelse: –ende.

Der kan være flere svarmuligheder i sætningerne.

- 1 styrtende/farende
- 2 cyklende/kørende
- 3 hylende
- 4 brændende
- 5 skinnende
- 6 rystende/skælvende
- 7 snakkende/råbende/skrigende
- 8 rystende
- 9 gående/listende
- 10 sejlene

Kan du huske dengang ...? Om erindringer

Arbejdet med at skrive erindringer tager udgangspunkt i et uddrag af H.C. Andersens erindringer.

Før teksten læses, kan man fortælle eleverne at det på H.C. Andersens tid var almindelig praksis at de fattige måtte samle de aks der lå tilbage på marken når bonden var færdig med at høste og samle kornet. På den måde fik de fattige et lille tilskud til den daglige husholdning.

Opgave 1

Formålet med opgaven er at give eleverne en forståelse af genren:

- det er en jeg-fortælling
- man fortæller om noget man har oplevet
- det fortælles om noget der er sket i virkeligheden
- der fortælles som regel kronologisk
- sproget er talesprogsnært

Erindringer er en god genre for eleverne at skrive, for de har alle oplevet noget de kan skrive om. Genren giver mulighed for at skrive berettende og beskrivende. Fortællestrukturen er enkel og overskuelig - den gives af oplevelsen.

Først skal der lukkes op for elevernes erindringer. Læreren kan evt. starte med at gå på opdagelse i sine egne fotoalbum og udvælge billeder der knytter sig en erindring til, samle nogle billeder, og vise dem for eleverne ét ad gangen, og fortælle den erindring der knytter sig til billedet.

Det virker motiverende for de fleste elever.

Elevernes forældre og bedsteforældre er også gode kilder for eleverne når de skal genopfriske deres erindringer.

Opgave 2

Her skal eleverne lave en liste over nogle af deres erindringer. De skal ikke skrive deres erindringer, men give dem en overskrift. Listen kan de bruge når de skal udvælge nogle erindringer de vil skrive.

Opgave 3 og 4

For at lære eleverne at få ”kød” på deres fortællinger opfordres de til at starte med at fortælle deres erindring mundtligt for en kammerat. Kammeratens reaktion kan hjælpe med til at fortællingen bliver mere spændende/detaljeret. Kammeratens spørgsmål kan uddybe beretningen så der kommer mere kød på historien, og den bliver mere interessant at høre på.

Opgave 5

Gennem responsarbejdet med Lauras tekst skal eleverne gøre nogle erfaringer med hvordan man kan forbedre sine egne tekster.

Ved at arbejde med respons ud fra en elevtekst der ikke er skrevet af kammerater, gør man responsarbejdet mindre følsomt.

Gennem responsarbejdet bliver eleverne mindet om at en tekst skal deles i afsnit.

Begivenhederne skal fortælles i en logisk rækkefølge så handlingen er nem at forstå.

Fortællestrukturen bliver også repeteret med en begyndelse, en handling og en slutning.

Eleverne får sat ord på hvad der skal til for at fortælle godt.

Opgave 6

Ud fra listen i opgave 2 vælger eleven endnu en erindring som hun/han vil skrive. Når teksten er skrevet, kan en kammerat udfylde responsskemaet på teksten.

På baggrund af den og lærerens respons skriver eleven sin tekst færdig.

De fleste elever har stof til mange flere erindringer som de har lyst til at skrive. Skulle der være et par elever der ikke synes de har flere erindringer at skrive om, kan klassen i fællesskab genkalde sig sjove, triste eller pinlige oplevelser fra klassens liv så disse elever får stof til endnu en erindringstekst.

Lad eleverne samle deres erindringer til en erindringsbog. Lad evt. eleverne scanne billeder ind i teksten og lave en flot forside og bagside til bogen. Giv bogen en titel: Mine første 11 år eller lignende.

Lav en bogudstilling i klassen, og lad eleverne læse hinandens bøger.

Kan du bruge din ordbog?

I Sådansk 3 og Sådansk 4 har der været en ordliste sidst i bogen. Ordlisten har været ment som en hjælp hvor eleverne kunne se hvordan bogens ord skulle staves og bøjes. Altså som en slags forøvelse til at bruge en ordbog.

I Sådansk 5 er der ingen ordliste, for her er der i stedet et afsnit om brug af ordbog. I 5. klasse er det naturligt at eleverne lærer hvordan de kan søge hjælp i en ordbog når de er tvivl om ords staveform og bøjning. Derfor er afsnittet om ordbog med i Sådansk 5.

Da der er stor forskel på hvilke ordbøger der bliver brugt på skolerne, knytter afsnittet sig ikke til én bestemt ordbog, men kan benyttes sammen med alle ordbøger. Det er så op til den enkelte lærer at påtale eventuelle forskelle i klassens ordbog.

Da ordene i en ordbog er ordnet alfabetisk, er det meget vigtigt at eleverne øver sig i at bruge den alfabetiske rækkefølge for at de kan slå hurtigt op i ordbogen.

Opgave 1

Ordene skrevet i alfabetisk rækkefølge:

abe, bølger, fyrtårn, hammer, jul, kulør, larver, morgen, netop, oktober, perler, snevejr, urolig, vand, æbler

Opgave 2

Ordene skrevet i alfabetisk rækkefølge:

edderkop, efter, eftermiddag, egern, ejendom, eksplosion, elektriker, ene, enebarn, erfaring, eskimo, eventyr

Opgave 3

Ordene skrevet i alfabetisk rækkefølge:

stadig, sted, stedet, stille, stjele, stof, stoffet, straks, strakte, stue, stykke, stædig, størrelse, stål, ståltråd

I Sådansk 5 har vi brugt Maxi-ordbogen til at vise udklip og eksempler fra, men uanset hvilken ordbog klassen bruger, gælder de samme regler for alfabetisering og alfabetisk rækkefølge. Det samme gælder for det man kalder opslagsordet som er den form af et ord man skal bruge til at finde et ord i en ordbog.

Opslagsordet er normalt den korteste form af et ord. Det samme som ordets stamme.

Udsagnsord er dog en undtagelse idet man her benytter navneform.

Opgave 4

Ordene opgivet med opslagsord.

fingrene - finger, læreren - lærer, grimme - grim, smukkere - smuk, smallere - smal, lyver - lyve, tigre - tiger, badede - bade, hurtigt - hurtig, hotellet - hotel, hovedet - hoved, sendt - sende, godt - god, dummet - dum, søerne - sø, sønnen - søn, skinnede - skinne, nemmere - nem, flotte - flot, hegnet - hegn, leger - lege, vendte - vende, grædt - græde, hoppede - hoppe, plukker - plukke, billetter - billet

De forskellige ordbøger har forskellige måder at vise ords bøjning på. I Maxi-ordbogen vises bøjningerne ved at vise ordene skrevet helt ud i de forskellige bøjningsformer. Det er en god, men pladskrævende form, og derfor viser nogle ordbøger kun hvilke endelser ordene får i de forskellige bøjningsformer. Uregelmæssigheder under bøjning bliver normalt altid vist.

Uanset hvilken ordbog klassen anvender, er det vigtigste at eleverne bliver fortrolige med ordbogen og dens måde at vise de forskellige oplysninger på, så eleverne kan anvende ordbogen uden besvær.

For at lette orienteringen benytter mange ordbøger ledeord. Ledordene står øverst på hver side og de viser det første og det sidste ord på siden eller på opslaget. Hvis det ord man søger, alfabetisk placerer sig mellem en sides to ledeord, betyder det at det søgte ord står på den pågældende side.

Mange elever vil sikkert have svært ved at se værdien og hjælpen af ledeordene, men efterhånden som de bliver mere fortrolige med at slå op i en ordbog, vil de normalt også kunne indse betydningen af ledeord, og de vil begynde at bruge dem og dermed finde hurtigere rundt i ordbogen.

Opgave 6

brød - bulldozer: brøl

plus - pop: poesibog

male - marchere: mappe

fod - forbinde: forberede

plan - plukke: pludselig

mad - makrel: majonæse

fly - fnug: flødeboller

PLUS-opgaver

Opgave 1

I teksten er flg. ord skrevet forkert.

Sveriges

Stockholm er ~~Sveriges~~ hovedstad og **støreste** by. Her bor kongen og **droningen**. De ejer

flere slotte i og **omk्रेng** byen, og **nomalt** bor de på et slot der ligger **let** uden for byen.

Stockholm er en by med mange **bror**. Det **skyles** at byen er placeret nær kysten i et **område**

med mange øer, og derfor er byen bygget både på **fastlanet** og på de små øer, og broerne er

nøvendige for at komme fra den ene del til den **annen**.

Opgave 2

19 Lise	29 tal	30 to	27 snegl
10 hus	5 Elo	4 egn	31 ton
33 ærer	23 ni	26 serien	34 ætse
36 år	16 køk	28 Søren	12 hårvask
17 kun	35 øer	1 abe	20 lærenem
8 foretage	21 læser	14 Iran	3 beske
6 en	11 højt	18 lille	
32 torv	2 alt	25 sen	
7 et	24 røvede	9 forskeren	
22 lørdag	13 ide	15 katteøje	

Rækkefølge og afsnit

I Sådansk 4 arbejdede eleverne for første gang med at disponere stoffet i en tekst. I dette hæfte udbygger vi deres viden, dvs. at vi arbejder med idefasen, idekortene, udvælgelsen, inddeling i afsnit og respons.

Opgave 1

Opgaven skal vise eleverne at vi for det første ikke bruger alle ordene fra et idekort, men lige så vigtigt at vi sætter de tilbageblevne ord i en rigtig rækkefølge. På dette tidspunkt vil rækkefølgen normalt følge tidsfaktoren.

I dette tilfælde er teksten trykt på forhånd, så svarene giver mere eller mindre sig selv.

Men det er væsentligt at man tager en snak med eleverne om at det er de samme principper de skal bruge når de selv skal skrive en tekst.

Altså først skrive alle ideer ned, strege de overflødige ord ud og sætte de resterende ind i en rigtig rækkefølge.

Opgave 2

Da vi gang på gang i de ældste klasser oplever at eleverne har problemer med at dele i afsnit, har vi allerede taget denne problematik op i både Sådansk 4 og altså nu i Sådansk 5.

Bortset fra punktum må afsnit betragtes som det vigtigste ” tegn ” i en tekst. Det gør ikke blot teksten optisk overskuelig, men letter også læseforståelsen.

Forslag til overskrifter:

- 1: Dejans første år i Bosnien.
2. Familiens flugt.
3. Dejan og familien kommer til Danmark.
4. Familien får det godt i Odense.

Opgave 3

Efter at have læst teksten kan man snakke med eleverne om hvad den handlede om. Det vil være godt hvis man allerede på det tidspunkt hæfter sig ved nogle af de vigtigste ting så eleverne allerede får ideer til idekortet.

Opgave 4

Det vil være naturligt at dele teksten ind i 3 hovedafsnit.

1. afsnit: Forventningerne til oplevelsen.
2. afsnit: Turen ned til floden og begivenhederne dernede.
3. afsnit. Hjemturen til landsbyen.

Men der kan også være andre muligheder hvor teksten deles op i flere mindre afsnit.

Opgave 5

Den rigtige rækkefølge:

1. Tag slangen ud fra dækket.
2. Hold slangen ned i en spand med vand.
3. Pump ny luft i slangen.
4. Se hvor luften kommer ud.
5. Tør stedet omkring hullet.
6. Gnid stedet omkring hullet med et stykke sandpapir.
7. Sæt lappen på med lim.
8. Hold en finger på lappen til limen er helt tør.
9. Sæt slangen ind under dækket igen.

Opgave 6

Bortset fra de sidste to punkter er denne øvelse en slags repetition af de begreber eleverne har lært i dette afsnit samt enkelte andre færdigheder som de har været inde på tidligere i hæftet. Desuden er det vigtigt at man fastholder eleverne i principperne omkring respons.

Opgave 7 - 8

Nu går vi et skridt videre.

Alle de færdigheder de har lært i hæftet i forbindelse med respons, bliver først afprøvet på en trykt tekst (opgave 7).

Derefter skal de selv producere en tekst og køre hele proceduren igennem endnu engang med hjælp fra reponskemaet side 19.

PLUS-opgaver

Opgave 1

Løsningen er naturligvis:

Der er et yndigt land,
det står med brede bøge
nær saltens østerstrand,
det bugter sig i bakke, dal,
det hedder gamle Danmark,
og det er Frejas sal.

Navneord

Formålet med afsnittet er at lære eleverne at bruge navneordenes forskellige former korrekt når de skriver. De skal lære alle navneordets forskellige endelser og deres funktion.

Arbejdet med navneord tager udgangspunkt i digtet Lad os prøve at gøre noget tosset. I opgaverne bruges digtet udelukkende til at se på navneordene – indholdet arbejdes der ikke med. Man kan evt. vende tilbage til digtet under arbejdet med afsnittet At skrive digte side 70. Digtet er et modeldigt, og eleverne kan bruge modellen til selv at fylde ud med egne forslag.

Opgave 1

Navneord fra digtet: en fodboldbane, et lommeterklæde, en by, en blomme, Atlanterhavet (egennavne er også navneord), en fisk, et vandglas, en stol, en gang, et hyldebær, en høne, en jordklode, et sølvpapir, et menneske, en banan, et øje.

Opgave 2

For at finde alle navneordets forskellige endelser skal eleverne bøje alle navneord fra opgave 1 igennem. Hver gang de støder på en ny endelse, skal den noteres under den rigtige form på side 37.

Navneords bøjningsendelser

bestemt ental	ubestemt flertal	bestemt flertal
-n, -t, -en, -et	-r, -er, -e, ingenting	-ne, -ene

PS: et par af navneordene bøjes uregelmæssigt.

Opgave 3

Fælleskøn: en fodboldbane, en by, en blomme, en fisk, en stol, en gang, en høne, en jordklode, en banan.

Intetkøn: et lommeterklæde, et hav, et vandglas, et bær, et papir, et menneske, et øje.

Opgave 4

Konkrete navneord: en fod, en trøje, en taske, en lampe, en højttaler, en computer, en cykel, en fløjte, en postkasse, en lampeskærm.

Abstrakte navneord: en drøm, en forelskelse, en lykke, en glæde, et mørke, en chance, en smerte, en stilhed, en kærlighed, et venskab.

Ejefald har eleverne ikke tidligere stødt på i Sådansk. Funktionen – at endelsen viser hvem der ejer noget – er nem at forstå. Endelsen burde ikke give problemer da den kan høres. Når ejefald alligevel er årsag til rigtig mange stavfejl, skyldes det at man bruger den engelske form for ejefald hvor der sættes en apostrof før s.

For at undgå fejl skal der tales grundigt om de danske regler. Reglen er at der tilføjes s til alle navneordets former og ikke 's som bruges på engelsk. Eleverne vil sikkert give mange eksempler på at de har set 's brugt på skilte og andre steder, men det bliver formen ikke korrekt af. Navneord der ender på s, x eller z, danner ejefald ved at få tilføjet ', fx Det er Lars' trøje.

Opgave 6

Forslag til løsning:

Mads er skolens flotteste fyr.
Pernille købte klassens dyreste sko.
Drengen mødte verdens dejligste pige.
Familien hilste på Norges konge.
Fodboldspilleren er Europas bedste sportsmand.
Julen er årets bedste tidspunkt.
Bedstemor fortalte H.C. Andersens berømteste eventyr.
Børnene så byens grimteste bygning.
Klassen besøgte Danmarks største by.
Elisabeth er Englands dronning.
Februar er årets korteste måned.

Opgave 7

Teksten med store og små bogstaver:

København er en storby. Det er også **D**anmarks hovedstad og her holder **r**egeringen til. På **C**hristiansborg findes **F**olketinget, som er det sted, hvor **f**olketingsmedlemmerne diskuterer og beslutter de love, som gælder i **D**anmark. Midt i **K**øbenhavn findes **S**trøget. Det er en **g**ågade, der strækker sig fra **R**ådhuspladsen til stedet, hvor **D**et **K**ongelige **T**eater er. På **S**trøget møder man mange forskellige **m**ennesker. Der er flest fra **D**anmark, men også fremmede fra **I**ran og **T**yrkiet og folk fra lande i **E**uropa som **T**yskland, **E**ngland, **F**rankrig og særlig mange fra **S**verige. Om sommeren er det lige før, man hører flere **u**dlændinge end **d**anskere, men det passer nok alligevel ikke. Der kommer i hvert fald mange **t**urister til **K**øbenhavn, og mange af dem skal besøge **T**ivoli og se **D**en **L**ille **H**avfrue.

Opgave 9

Eksempler på løsningsforslag:

- 1 For at komme fra Fyn til Sjælland skal man køre over Storebæltsbroen.
- 2 Hovedstaden i Norge er Oslo. Her taler man norsk.
- 3 Fodboldkampen mellem Brøndby og FCK endte 2-2. Fodboldkampen blev spillet i Parken.
- 4 Mette skal på ferie i Tyskland.
- 5 Familien taler udmærket dansk selvom de kun har boet i Danmark siden sidste år.
- 6 Mange biler bliver lavet i Frankrig. Det gælder for eksempel Renault og Citroen.
- 7 Jeg har lige læst en god bog som hedder Ringenes Herre.
- 8 I byen er der mange forretninger. Vi handler mest i Føtex og Rema 1000.
- 9 Den 24. december er det jul.

PLUS-opgaver

Opgave 3

Ni dyrenavne: elg, abe, ren, hare, so, and, løve, tyr, reje

Perioder, punktum og komma

I Sådansk 3 og 4 har eleverne arbejdet med at få lært at sætte punktum i egne tekster. Dette arbejde fortsættes i afsnittet, men her arbejdes desuden med at lære at afgrænse og forbinde sætninger.

Elever på mellemtrinnet skriver ofte meget korte perioder som de har svært ved at afgrænse korrekt med punktum. Denne måde at skrive på kræver nemlig at der sættes mange punktummer, men dem sætter eleverne ikke altid. I Sådansk 5 lægges vægten på at få lært eleverne at binde de korte sætninger sammen med forbindere så sproget bliver flydende og letforståeligt. De korte perioder bestående af én sætning afløses af længere perioder med flere sætninger.

Begreberne periode og sætning som eleverne har arbejdet med i Sådansk 4, repeteres i starten af afsnittet. I Sådansk 5 introduceres begrebet en helsætning, og eleverne lærer at sætte komma mellem helsætninger.

Opgave 1 og 2

Teksten sat med punktum.

En rævestreg

Eleverne i 5.b på Nordre skole fik en usædvanlig oplevelse mandag morgen. De bemærkede en underlig lugt i klasseværelset fra morgenstunden. Første time gik dog som sædvanlig. I frikvarteret luftede duksene grundigt ud men uden resultat. Nu blev man enige om at tilkalde pedellen. Han undersøgte hele klasseværelset. Under en reol med elevernes skuffer lå en forskrækket ræv. Den havde overnattet på skolen. Dørene låses nemlig først op lige før første time. En lettet ræv forlod klassen i en fart. Derefter luftede duksene ud en gang til.

Opgave 5

I kassen efter opgave 4 introduceres begrebet bindeord. Der arbejdes kun med bindeordene *og*, *men*, *for*, *så* og *eller* der indleder helsætninger.

Før eleverne skal løse opgaven, bør der tales grundigt om indholdet. Mange elever vil sikkert have behov for flere eksempler mundtligt.

I opgave 4-6 skal eleverne finde udsagnsled og grundled for at se at der kan være én eller flere sætninger i en periode. I opgave 6 skal eleverne afgrænse hver sætning ved at understrege sætningerne. Det er vigtigt at de vænnes til at se på hvor sætningen begynder og slutter ved at se på meningen/betydningen af sætningen. I opgaven vil de se at sætning nr. 2 i hver periode indledes med et bindeord (*og*, *men*, *for*, *så*, *eller*).

Før opgave 7 introduceres begrebet *en helsætning* som en selvstændig sætning der kan stå alene. Eleverne lærer at indsætte ” ikke ” som en kontrol af om der er tale om en helsætning.

Nogle elever ønsker måske at vide hvad de ” andre sætninger ” hedder. De skal selvfølgelig have at vide at de hedder ledsætninger, og dem skal de arbejde med i Sådansk 6.

Opgave 7

Når opgaven rettes, er det vigtigt at slå fast at kommaet sættes **før** bindeordet.

Opgave 8

Her er mange løsningsmuligheder selvom eleverne kun må bruge bindeordene for, men, og, eller og så.

Opgave 9

Det er kun bindeordene og, men, for, så og eller der kan indlede helsætninger. Da bindeordene for, så og eller også kan indlede ledsætninger, skal eleverne kontrollere med ikke for at se om de nu også har skrevet helsætninger. Kun hvis der er tale om to helsætninger, skal der sættes komma imellem dem.

Opgave 10

Teksten består af korte perioder uden bindeord.

Den gamle mand

Den gamle mand var ensom. Hans kone gennem fyrre år var død. Han følte sig helt alene. De havde ingen børn. Venner og familie boede langt væk. Dem kunne han ikke besøge. Han kørte ikke bil og var dårligt gående. Han havde heldigvis en besøgsven. Hun kom kun en gang om ugen. Hun læste højt for ham. De talte også om gamle dage. Han glædede sig til hver mandag. Hun besøgte ham altid mandag eftermiddag.

Opgave 11

Her er flere svarmuligheder. Eleverne skal orienteres om at de skal slå nogle af perioderne sammen ved hjælp af bindeord så sproget bliver mere flydende og hænger bedre sammen. De skal bruge bindeordene og, men for og så. Der vil blive færre punktummer i teksten, men i stedet vil der skulle sættes komma når der er to eller flere helsætninger i en periode.

Løsningsforslag:

Den gamle mand

Den gamle mand var ensom, for hans kone gennem fyrre år var død. Han følte sig helt alene, for de havde ingen børn. Venner og familie boede langt væk, så dem kunne han ikke besøge, for han kørte ikke bil og var dårligt gående. Han havde heldigvis en besøgsven, men hun kom kun en gang om ugen. Hun læste højt for ham, og de talte også om gamle dage. Han glædede sig til hver mandag, for hun besøgte ham altid mandag eftermiddag.

PLUS-opgaver

Om søndagen kan familien sove længe, for ingen skal på arbejde.

Peter løber langt, så han bliver træt.

Ole synger, og Lene spiller klaver.

Lokalet var hundekoldt, for radiatoren var gået i stykker.

Du skal i seng, for klokken er mange.

Der bør tales om betydningsforskellen mellem de forskellige sætninger:

Pigen er ked af det, for hendes veninde vil ikke lege med hende.

Pigen er ked af det, men hendes veninde vil ikke lege med hende.

Pigen er ked af det, så hendes veninde vil ikke lege med hende.

Pigen er ked af det, og hendes veninde vil ikke lege med hende.

Diktat Sådansk 5 - side 53

Navn: _____ klasse: _____

Vi skulle til Kina i _____, og vi _____ fra _____ sidst på _____. Flyvemaskinen blev hurtigt fyldt op med danskere og _____, men jeg var _____ at få plads ved et _____. Så startede vi, og jeg fik straks _____ i ørene. Vi kom helt op i ti _____ højde, men _____ kunne jeg tydeligt se jorden nedenunder. Det var et _____ syn, for vi fløj hen over Ruslands bjerge og floder.

Der skete hele tiden noget i flyet, så jeg kunne ikke falde i søvn.

For _____ fik vi noget at spise og drikke, og vi kunne også se en _____ film på en storskærm. _____ blev det mørkt udenfor, men lyset blev ikke slukket, og folk snakkede bare _____.

Efter fem timers flyvning faldt der ro over _____, men jeg kunne ikke falde i søvn. Tankerne om det _____ rejsemål kørte rundt i hovedet på mig og _____ også på de mange andre _____.

Efter ti timers flyvetur landede vi, men _____ nok følte jeg mig _____ frisk trods den _____ søvn. Mange _____ ventede, og det blev da også mit livs første store eventyr.

Skriv varieret

I Sådansk 4 blev eleverne præsenteret for synonymer. I dette afsnit går vi videre med synonymerne for at vise at de ikke blot bruges til at præcisere sproget med, men også for at skabe variation.

Desuden tager vi fat på hvordan vi kan/ skal variere sætningerne ved at bytte om på ordenes rækkefølge, og hvorfor vi skal gøre det.

Opgave 1

Ord der evt. kan bruges:

bedste – dejlig – spændende – dejlig – pragtfuld – sjovt – lækker – fede – interessant

Opgave 4

Han bor i et almindeligt **hus**.

Dronningen har et stort **slot**.

Spejderne overnattede i en **hytte**.

I en **stald** fandt de Jesusbarnet.

Hvad er det for et elendigt **skur** du bor i?

De havde købt en stor, flot **villa**.

Opgave 5

Forslag til synonymer til ordet ” sagde ”:

bemærkede – svarede – spurgte – hviskede – udtalte – mumlede – råbte – hvædede – skreg – befalede – forlangte - erklærede

Opgave 7

Da opgaven består af 6 led, er der mindst 6 forskellige muligheder for at omformulere sætningen.

Det kan fx være:

Røverne kørte i fuld fart gennem butiksvinduet med en bulldozer klokken 10.

I fuld fart kørte røverne gennem butiksvinduet med en bulldozer klokken 10.

Gennem butiksvinduet kørte røverne i fuld fart med en bulldozer klokken 10.

Med en bulldozer kørte røverne klokken 10 gennem butiksvinduet i fuld fart.

Kørte røverne gennem butiksvinduet i fuld fart med en bulldozer klokken 10?

Og så den oprindelige sætning:

Klokken 10 kørte røverne i fuld fart gennem butiksvinduet med en bulldozer.

Ved at bytte rundt på forholdsordsleddene kan der findes flere muligheder.

PLUS-opgaver

Opgave 1

Forslag til synonymer for ordene:

stille – stor – pæn – pragtfuld – smart – nydelig – holdbar – robust – tæt – busstoppested – telefoner – mere – detaljerne

Kan du? – diktaten

Hønen med guldæggene.

En bonde havde en høne. Den lagde hver dag et guldæg. Det var bonden meget glad for. Han troede at hønen var fyldt med guld. Han ville gerne have alt det guld på en gang. Derfor slagtede han en dag sin guldhøne. Da han skar maven op, fandt han intet guld. Han havde været for grådig. Derfor fik han aldrig mere sit daglige guldæg.

Tillægsord

Formålet med afsnittet er at lære eleverne tillægsordenes bøjningsformer, men eleverne skal også have en begyndende fornemmelse af at vi bruger tillægsordene til at ” farve ” en tekst med.

Vi begyndte at arbejde med tillægsord i Sådansk 4, men det er specielt vigtigt at fastholde eleverne i de forskellige bøjningsformer da skrift- og talesproget ofte adskiller sig fra hinanden hvad netop dette angår.

Opgave 1

Følgende tillægsord skal understreges:

nye – billige – stort – utrolig – uhyggelige – hyggelige – godt – sjove – flotte – dejlige – lækker

Opgave 2

Følgende tillægsord skal understreges:

lille – trist – mørke – utætte – rådne – varmt – isnende – kolde – svampede .

De tomme linjer kan evt. udfylde med disse tillægsord, men naturligvis er der mange flere muligheder:

gamle – skæve – rædselsfulde – skumle – dunkel – eneste – uhyggelige – ulækre

Opgave 4

Efter at eleverne har nævnt deres forslag, kan man spørge klassen om de har flere ideer.

Ordene kan skrives op på tavlen, og betydningen i forhold til udgangsordet uddybes.

Opgave 5

Inden eleverne begynder at skrive, bør man sætte dem i gang ved at lave en lille mindmap på tavlen, fx med de første 2-3 navneord.

Så er de sporet ind på ideen og kan forhåbentlig se at teksten bliver mere farverig og dermed tiltrækkende for læserne – af turistbrochuren.

Kan du? – diktaten

Jeg havde en mærkelig drøm i nat. Det var et frygteligt tordenvejr, og pludselig slog et lyn ned i et højt træ i nærheden af vores lille hus. Det gav et voldsomt brag. Pludselig vågnede jeg. Jeg var blevet bange og svedte over hele min spinkle krop. Derfor løb jeg ind for at få trøst hos min mor. Man kan drømme om de mest uhyggelige ting.

Om at skrive digte

Formålet med afsnittet er at eleverne ved at læse og skrive digte får en forståelse for digtgenren og en øget sproglig opmærksomhed over for det enkelte ord, udtryk og sproglige virkemidler.

Før eleverne går i gang med digtafsnittet, kan man lave følgende optakt. Lad eleverne skrive hurtigskrivning over ordet *sommer*. De skal starte hver periode med *sommer er* og skrive løs i ca. 5 minutter. Vis derefter på en transparent en kopi af teksten Sommer herunder, og læs den i klassen.

Sommer

Sommer er sand imellem tærne og røde skuldre. Sommer er når min chokolademad smelter i solen og senere på dagen det gule smør på de kartofler jeg har gravet op og min mor har kogt. Sommer er at ha' hele dagen til at bade og spille bold i. Sommer er lune, stille aftener med solsorte som klipper løs med deres sølvsakse i vores have og at hoppe i seng kun i underbukser.

Opgave 1

Herefter læses digtet Sommer på s. 70, og der tales om hvor der er linjebud og hvilken virkning det giver.

Eleverne skal erfare at linjebud er en pause der spænder forventningen til det næste. Hvor der skal laves linjebud, afhænger af betydning og rytme i digtet.

Derefter kan eleverne lave linjebud i deres egen hurtigskrivningstekst - skrive den pænt ind og læse deres digt op for klassen.

Opgave 2

Når eleverne har noteret digtets associationer over sommer, kan der tales om stemningen i digtet. Der kan evt. tales om hvilke sanser der tales til i digtet. Lad eleverne give deres opfattelse af hvad billedet *solsorte som klipper løs med sølvsakse* betyder.

Opgave 3

Hurtigskrivning kan være ét udgangspunkt for digtskrivning. Et andet udgangspunkt er associationer.

I denne opgave skal eleverne associere over en af de andre årstider. Hvis nogle elever har svært ved at forstå hvad associere er, kan man i stedet bruge ordet magnetisere og forklare at et ord ligesom en magnet tiltrækker ting, kan tiltrække en hel masse andre ord, fx mus: ost fælde, musehul, skrig, kat osv.

Opgave 4

Modellen fra ordet Sommer kan evt. bruges når eleverne skal skrive deres årstidsdigt. Vinter er osv.

Som linjebud er det koncentrerede sproglige udtryk karakteristisk for digtgenren.

Opgave 5 og 6

I digte er alle overflødige ord skåret væk. I opgave 5 skal eleverne fjerne overflødige ord i digtet. Som en hjælp er overflødige ord i de første verslinjer streget ud. Hvilke ord der kan undværes, kan eleverne givetvis få en givtig diskussion ud af.

I opgave 6 skal eleverne se med kritiske øjne på deres årstidsdigt og fjerne overflødige småord. Eleverne skal få en forståelse for at i digte er hvert enkelt ord valgt med omhu.

I de næste opgaver sættes der fokus på sproglige billeder. Eleverne skal erfare at man i digte ofte udtrykker sig ved hjælp af sproglige billeder.

Tal om hvad sproglige billeder er, og konkretiser det ved hjælp af lette eksempler på tavlen før eleverne skal i gang med at finde sproglige billeder i næste opgave.

Eksempler : Han er stærk som en bjørn
han er snedig som en ræv
han er en ræv
solsorte klipper med sølvsakse

Opgave 7

Sproglige billeder i digtet Maria :

hun er en blomst
lader de store ører spire ud mellem håret
de lange øjenvipper fejer op og ned
en lykkelig mund
hun ranker sig.

Til højre for digtet er der gjort plads til at eleverne selv kan illustrere digtet.

At illustrere sproglige billeder er en god øvelse i at forstå betydningen af billedsprog.

Eleverne behøver ikke illustrere alle billeder fra digtet om Maria. Den illustrator der har illustreret digtet om Maria i digtsamlingen Mie, Mads og de andre, har således illustreret Maria som en potteplante hvor blomsterhovedet har pigeansigt og ører der som spidse blade spirer ud gennem kronbladene.

Opgave 8

Før klassen selv skal skrive et persondigt, kan der evt. læses flere digte fra digtsamlingen Mie, Mads og de andre hvor digtet om Maria er hentet.

Opgave 9

Ud fra vignetterne skal eleverne skrive sammenligninger:

hun taler som et vandfald
han er stærk som en okse
hun stråler som en sol
han er let som en fjer
hun er smuk som et stjernesrud
hun er tynd som et siv

Lad også eleverne selv skrive sammenligninger som ovenstående.

Opgave 10

Eleverne skal skrive hvad de sproglige billeder betyder. Det kan være svært for enkelte elever på dette klassetrin fordi de stadig opfatter ord bogstaveligt.

Digte har rytme. Nogle har en helt fast rytme som sange og ældre digte. Andre har en fri rytme hvor de trykstærke og tryksvage stavelser veksler friere. Rytmen er også et vigtigt genretræk for digte.

Nogle digte har rim - også enkelte digte i dette afsnit - men i Sådansk 5 har vi mest lagt op til at der skal arbejdes med urimede digte. I afsnittet om Rim, remser og digte i Sådansk 3, har eleverne arbejdet med de rimede digte.

Opgave 11

Digtet Noget om livsforløb har både rytme og rim. Den oplysning plus overskriften Noget om livsforløb kan hjælpe eleverne når de skal skrive deres bud på hvordan digtet skal se ud.

Noget om livsforløb

Man fødes.
Man skriger.
Man dier.
Man vander.
Og nogle blir piger.
Og andre blir hanner.
Man famler med sproget.
Bekendtskab blir stiftet.
Så bliver man
forelsket
forlovet
forgiftet!

(Halfdan Rasmussen)

Opgave 12

Eleverne kan vælge at skrive et digt om de første 10 (11-12 år alt efter alder), eller sætte fokus på hvordan det er at være 10 år. Digtet behøver ikke rime. Eleverne kan bruge arbejdsgangen fra opgave 8.

Opgave 13

Digtet er bygget op som en slags ” cirkeldigt” hvor sidste verslinje i en strofe gentages som første verslinje i næste strofe, og hvor digtets sidste verslinje er identisk med digtets første verslinje.

Denne kompositionsform har eleverne tidligere mødt i Sådansk 4 i Thorstein Thomsens digt : Tykke Filips onde cirkel. Den kompositionsform kan eleverne evt. benytte når de skriver egne digte.

I opgaven skal eleverne med egne ord fortælle hvad digtet siger og forholde sig til indholdet

Før arbejdet med digte rundes af, kan der samles op på digtgenren. Klassen kan notere genretræk i deres logbog, og de fælles erfaringer skrives evt. på en planche og ophænges i lokalet.

Kommentaren under Lyrikcafé i hæftet giver ideer til hvordan arbejdet med digte kan rundes af. Digtene bør læses op for andre eller læses af andre. Hvis klassen har lyst til at illustrere flere digte ved at illustrere sproglige billeder , kan disse digte anbefales : Benny Andersen På det tørre og Laus Strandby Nielsens Vindue fra digtsamlingen Mellemrum.

PLUS-opgaver

To ting

To ting er vigtigt
i kunst og sport
at sigte rigtigt
og ramme hårdt.

Rimtips er en rigtig god øvelse i rim og ordklasser, men den er krævende:

Rimord	Navneord	Udsagnsord	Tillægsord
lang	<i>tang</i>	<i>fang</i>	<i>lang</i>
kande	<i>kande</i>	<i>vande</i>	<i>sande</i>
røg	<i>løg/røg</i>	<i>røg</i>	<i>sløj</i>
blå	<i>et strå</i>	<i>få</i>	<i>blå</i>
bløde	<i>fløde</i>	<i>bløde</i>	<i>søde/bløde</i>
lave	<i>have</i>	<i>save/lave</i>	<i>lave</i>
bide	<i>side</i>	<i>bide</i>	<i>hvide</i>
vred	<i>fred</i>	<i>red/vred</i>	<i>vred</i>
skur	<i>skur</i>	<i>mur/skur</i>	<i>sur</i>

Sætningens led

Formålet med afsnittet er at lære eleverne om nogle af sætningens led. I afsnittet arbejdes med udsagnsled, grundled, genstandsled og forholdsordsled.

Opgave 1 - 4

Vær opmærksom på at alle svarene på de 4 første opgaver skal skrives på side 79.

Med udgangspunkt i 8 små vignetter præsenteres udsagnsled, grundled og genstandsled. Selvom eleverne før har arbejdet med at finde udsagnsled og grundled i sætninger, gentages reglerne for eleverne.

De skal forstå at udsagnsleddet er det vigtigste led der som et lokomotiv sætter det hele i gang. Grundleddet er tæt knyttet til udsagnsleddet som en slags lokomotivfører, og når der er et udsagnsled og et grundled har vi en sætning. Men en sætning kan have flere led – toget kan have flere vogne, fx et genstandsled.

Forklaringen på hvad et genstandsled er, tager udgangspunkt i sætning nr. 2 Drengen finder en pung som den genstand drengen finder. Eleverne lærer at genstandsled findes ved at spørge med hvad + udsagnsled og grundled. Genstandsleddet er det led som handlingen er rettet imod.

Opgave 5

Eleverne skal skrive sætninger ud fra 9 små vignetter og sætte tegn x, o og Δ under leddene. Alle sætninger har samme opbygning med grundled, udsagnsled og genstandsled for at gøre det så nemt som muligt for eleverne.

pigen køber slik
drengen tænder et lys
pigen henter sin lillebror
pigen skriver brev
eleven lægger/tager blyanten
læreren læser en historie
hunden henter avisen
bolden rammer vinduet
drengen låser/stiller cyklen

Opgave 6

Før opgaven løses, kan forholdsord konkretiseres i klasseværelset. Læreren kan for eksempel anbringe en bog på bordet, i skuffen, under bordet osv. og ved hver placering spørge hvor bogen er og fortælle at på, i over, under osv. fortæller hvor bogen er i forhold til bordet. Ordene kaldes forholdsord, og i en sætning optræder de altid sammen med en styrelse. Forholdsord + styrelse udgør et forholdsordsled. Eleverne kan kende forholdsordsled på at der er et forholdsord som *i, på, til, fra, med, under, over* osv.

Opgave 8

Eleverne skal selv finde på fem sætninger bestående af grundled, udsagnsled og forholdsordsled. Der er ingen vignetter de kan gå ud fra.

Opgave 9

Opgaven er svær, for eleverne skal selv finde på fem sætninger der indeholder alle fire led. Da det ikke er alle udsagnsord der har genstandsled, får eleverne opgivet en række udsagnsord de kan bruge.

De sætninger eleverne har skrevet hidtil, har været bygget op omkring samme skabelon med x, o, Δ og _____.

Opgave 10

Når elever på dette trin skriver, bygger de deres sætninger meget stereotyp op med grundled placeret først i sætningen efterfulgt af udsagnsled. I opgave 10 og 11 skal de lære at de kan variere deres sætningsopbygning ved at bytte om på rækkefølgen af leddene.

Før opgaven løses, er det en god ide at tage et eksempel på tavlen og tale om hvordan betydningen i sætningen kan ændres ved at sætte et led frem forrest i sætningen hvorved leddet og dermed betydningen fremhæves.

Eleverne har brug for en grundig instruktion før de selv skal i gang. Makkerarbejde med opgave 10 og 11 er godt da eleverne får talt sammen om sætningerne.

I opgave 10 skal eleverne skrive et antal sætninger. Sætningerne skal formuleres som spørgsmål. Hver sætning skal have o, x, Δ og _____ i den viste rækkefølge.

Opgave 11

Derefter skal de skrive den samme sætning, men nu skal forholdsordsleddet komme først i sætningen.

Et led kan bestå af flere ord, og dermed fortæller leddet mere. Eleverne skal lære at afgrænse et led så de får alle ordene i leddet med når de analyserer.

Da det kan være vanskeligt for nogle elever at finde alle ord i leddene – specielt udvidet udsagnsled, vil det være godt med et par eksempler på tavlen.

Opgave 12

I opgaven skal eleverne skrive ord der passer ind på de tomme linjestykker og gøre leddene længere.

Forslag til løsninger:

I sidste uge mistede en ældre mand alle sine penge.

Skolens 5. årgang har været på en meget vellykket lejr tur.

Den lille pige skulle mælk og smør for venindens mor.

PLUS-opgaver

Opgave 1

Løsningsforslag:

I morgen kommer børnene fra skole kl. 14.

Om sommeren har vi ofte godt vejr.

Mikkel spiller altid fodbold i frikvartererne.

Opgave 2

Her skal eleverne træne i at skrive led længere og markere de forskellige led med x, o, Δ og _____.